

Durmuş Hocaođlu

Savaş, Demokrasi, Barış ve Ebedî Barış

Zaman., 05 Ağustos 2003, Pazar., s.12 [“Yorum” köşesi]

Durmuş Hocaođlu, *Zaman* Yazıları Sıra No: 31

Atıf:

- Hocaođlu, Durmuş., “Savaş, Demokrasi, Barış ve Ebedî Barış”., *Zaman.*, 05.08.2003, Pazar., s.12

NOT:

Bu yazı, karakter sayısı bakımından fazla bulunduğundan, editör tarafından bir miktar kısaltılarak yayınlanmıştır. Ancak, bu kısaltma esnâsında yazının bütünlüğünü bozacak bâzı yanlışlıklar yapılmıştır. Aşağıda, ilk önce yazının orijinal metni, ondan sonra da kısaltılmış basılı metni dercedilmiştir.

Orijinal Metin

Abant Platformu'nun tertiplemiş olduğu “Abant Toplantıları”nın altıncısı geçtiğimiz haftalarda 11-13 Temmuz tarihleri arasında, yine, ismini aldığı Bolu-Abant'ta geniş bir katılımcı ve bir o kadar da gözlemcinin iştirâk ettiği ve “Savaş ve Demokrasi” konusunun enine boyuna irdelendiği oturumlarla icrâ edildi. Bu seneki format daha öncekilere göre farklı olduğu için verimliliği evvelkilere nisbetle bir nebze düşmekle berâber, *Karizma* dergisinin son sayısına [Sayı 15, Temmuz-Ağustos-Eylül 2003, s.112], toplantıya gitmeden önce verdiğim kısa mülâkatta da belirtmiş olduğum gibi, yine ve herşeye rağmen başka bir örneği henüz ortaya çıkmaması Türkiye için bir kayıp olan ve “muhteşem bir sivil platform” olarak telâkkî ettiğim Abant toplantılarının bu altıncısının dahi yine de verimli geçtiğini tebâruz ettirmek isterim. Ancak, bu arada, Türkiye'nin ayıbı olarak telâkkî ettiğim üzüntü verici bir gelişme de, pek taraftar bulmamakla birlikte, Amerika'nın Irak Harbi'ni “demokrasi ve insanlık ihrâcı” olduğu gerekçesiyle öven ve buna karşı çıkmayı “ahlâksızlık” olarak nitelendiren görüşlerin açıkça savunulabilmesi olmuştur; çok yazık!

Toplantılarda ele alınan konuları çok kabaca şu şekildeki başlıklara indirgemek mümkündür:

- Savaş insanlık için ârizî bir durumdur; aslolan Barış'tır;

• Ancak, savaş mutlak anlamda ne gayri meşrûdur ne de meşrû; hürriyet ve istiklâl gibi haklı gerekçelere dayanması ve barışçıl çözüm yollarının tıkanması halinde savaş kaçınılmaz ve meşrû olur;

• Savaşların, Barış'ın çok yüceltiği günümüzde dahi önlememiş olması ciddî bir problemdir ve bunun bir yandan insan tabiatı ve diğer yandan modernite (Ulrich Beck'in terimleriyle "basit modernite"; sanâyi' modernitesi) ve "refleksif modernite" (post-modernite) ile yakın bir bağlantısı vardır. Özellikle, Dünya'nın, tek kutuplu bir şekle dönüştüğü ve karşısında kendisini frenleyecek başka güçler kalmadığını gören bir tek gücün, ABD'nin, tek yanlı müdâhalelerine açık bir hâle geldiği günümüzde, insanın yıkıcı gücünün de çok fazla artması sonucunda, Yeryüzü her zamankine göre daha belirsiz bir şekle, bir "küresel risk toplumu"na dönüşmek bulunmaktadır.

• Savaşların önlenmesi ve dünyanın daha güvenli bir hâle getirilebilmesi için, bütün milletlerin samimî işbirliği şarttır.

Savaş (Harp) Harp Teriminin Kaypaklığı ve Vuzuhsuzluğu

Abant toplantısında da "savaş" (harp) kelimesi bir terim olarak geleneksel şekli ile organize toplumlar, devletler arasında vuku' bulan silâhli ve topyekûn çatışma anlamında kullanılmıştır. Ancak, şahsî fikrime nazaran bu ön kabûlde ciddî bir hatâ bulunmaktadır; zîra bu kavramı böyle bir tanımlama ile sınırlandırmak onun gerçek kapsamını gözlerden kaçırmakta ve büyük bir vuzuhsuzluğa sebebiyet vermektedir. Bu vuzuhsuzluğun ve kaypaklığın izâle edilebilmesi için "savaş" teriminin birisi "açık" (veya sıcak, yahut silâhli), diğeri de "gizli" (veya soğuk, yahut silâhsız) olmak üzere iki başlık altında toplanarak birlikte mütâlea edilmesinin gerekli olduğu kanâatindeyim. Böyle bir definitif tanımlama, sıcak savaş literatürünün klasik ismi Carl von Clausewitz'in tanımında da gömülü olarak mevcuttur: "Savaş, düşmanı irâdemizi kabûle zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir" [*Savaş Üzerine.*, Birinci Cilt, Birinci Kitap, madde: 2] Buradaki anahtar kelimeler olan "düşman" ve "kuvvet kullanma", gizli ve açık bütün savaşlar için aynıyla carîdir: "Biz'e, hayâtî menfaatlerimize zarar veren herkes demek olan Düşman'ı yine "biz" tâyin ve tesbît ederiz; çok geniş bir anlam spekturumuna sahip olan "kuvvet" ise bâzan bomba olur, bâzan iktisâdî ambargo, bâzan IMF kredisi; aradaki fark sâdece ve yalnız bundan ibârettir.

Savaş, Barış ve "Ebedî Barış": Clausewitz, Hegel ve Kant

Asker-düşünür Clausewitz'e göre Savaş kendi başına bir anlamı olmayıp "politik bir eylem"dir [a.e, a.y., madde: 23] ve "politikanın başka araçlarla devamıdır" [a.e, a.y., madde: 24]; yâni, "bütün savaşlar birer politik eylemdir" [a.e, ay., madde: 26]. Hegel ise, bilhassa konuyu ele aldığı *Hukuk Felsefesi*'nde [§§321-340] Savaş'ın mutlak bir kötülük olarak algılanmaması gerektiğini ileri sürmekte ve Savaş'ı devletler arası münâsebetlerde kaçınılmaz olarak görmektedir. Ona göre, her bağımsız devlet, kendi ferdiyetçiliğini ve mutlak bağımsızlığını korumakla mükelleftir; bu, vazgeçilemez bir hak olduğu gibi bir vazifedir de. Devletler arası münâsebetlerde Barış yoluyla çözülemeyen problemler ancak Savaş yolu ile çözülebilir; Savaş, en son ve en kesin çözüm şeklidir. Böylece Hegel, Savaş'a meşrûiyet ve pozitif bir ahlâkî değer tanımakta; onun bizâtihi kötü birşey olduğu fikrini reddetmekte ve hattâ daha da ileri bir fikir

serdederek Savaş'ın sâdece *kötü olmayan* değil *iyi olan* birşey olduğunu da ileri sürmektedir. Hegel'in mutlak bağımsız ulus-devlet anlayışına zıt olarak bir devletler federasyonundan oluşan bir tür Dünya Devleti fikrini savunmakla "kozmpolitan" bir politik felsefeyi benimseyen Kant ise, "bir arada yaşayan insanlar arasındaki tabii hâlin bir barış hâli değil, her zaman îlân edilmiş olmasa bile her ân patlayabilecek gibi görünen bir harp hâli olduğunu" belirtirken [*Ebedî Barış Üzerine Felsefî Bir Deneme.*, II. Bölüm] Clausewitz ve Hegel'e yaklaşmış gibi görünse de bu cümlesinin hemen devâmında "böyle olunca bir barış hâlinin kurulması gerekir" diyerek tamâmiyle farklı bir yöne, milletler arasında sâdece Barış'ı ahlâken meşrûlaştıran bir yöne gitmektedir. Fakat, onun savunduğu Barış, bir milletler federasyonu ile gerçekleştirilecek olan ve adına "Ebedî Barış" dediği bir barıştır ki, o da ancak, "içinde gizlenmiş yeni bir harp vesilesi bulunmayan bir barıştır [a.e, I. Bölüm., §1].

Demokrasi, Savaş ve Barış

İmdi şu soruyu soralım: Demokrasiler savaşı önler mi? Daha kapsayıcı şekliyle: Demokratik ülkeler savaşmaz mı? Bu konuda, Abant toplantılarına da hâkim olan ve gerçeği yansıtmayan ütopyik/romantik-idealist görüş, demokrasinin savaşa engel olduğu ve olacağı şeklindedir. Bu fikir gerçeğe aykırı; çünkü, ilkin, Demokrasi ile Barış arasında zarûrî bir ilişki olduğu iddiasının felsefi/teorik temeli zayıftır. Kant'ın, anılan eserinde "harbin, husûsî bir sâke ihtiyâcı yoktur; kökleri bizzat insan tabiatına uzanmış gibidir" [Birinci Ek] dediğini unutmayalım; bu sâik ise, kısaca söylendikte, "kazanma ihtirâsı ve adâletsizlik"ten neş'et eden kesişmelerdir ve bütün çatışmalar ve savaşlar da bu kökten beslenir. Bu kök ise terbiye edilebilir, ama değiştirilemez. Demokrasi'ye gelince: O, en kapsayıcı tanımıyla belirli bir ülkenin halkının (demos) kendisini kendi irâdesi (krasos) ile yönetmesi demektir; bu tanım, farklı ülkelerin halkları arasındaki doğrudan bir ilişkiye göndermede bulunmakta değildir. Dolayısıyla, kısaca söylendikte, Demokrasi'nin, aralarında kesişmeler olan farklı "demoslar" arasındaki ihtilâfları mutlak sûrette halletmeye muktedir olduğu fikri bir fantezidir. İkincileyin, Savaş'ı sâdece "sıcak çatışma" anlamında kullansak dahi, Demokrasi'nin savaşı önlemediği tarihî tecrübe ile de sâbittir; demokratik ülkeler hem birbirleriyle ve hem de "diğerleri" ile savaşmışlardır ve savaşmaktadırlar. Meselâ "hür ve demokrat doğanların ülkesi" sayılan ABD'nin kuruluşu, demokrasi'nin ve parlamenterizm'in ana vatani kabûl edilen İngiltere ile vuku' bulan uzun süreli sıcak savaşlar sonucunda gerçekleşmiştir. Buna binâen, üçüncüleyin, bilim felsefesi açısından, bir kere yanlışlanmış olan bir teorinin genel-geçerliliğinin iptâl olacağına dikkat edilmelidir; yâni bu iddia ilmî bir değer taşımakta da değildir. Dördüncüleyin, demokratik ülkeler "öteki"lere karşı hem sıcak ve hem de soğuk harpler yapmışlardır ve yapmaktadırlar; hem de katliamlar ve soykırımlar mertebesinde!. Yalnızca demokrat Fransa'nın senelerce Cezair'deki işgal savaşlarını ve akıttığı kanları ve yine demokrat ABD'nin Amerika'nın asıl sâhiplerine karşı yüzyıldan fazla yürüttüğü soykırım savaşları ile el'ân Irak'ta yürüttüğü çirkin savaşı hâtırlamak dahi kâfîdir. Ya savaşların en tiksinti vericisi olan "soğuk savaşlar?" Demokratik ülkelerin zenginlikleri ve servet terâkümünün, "öteki" ülkelere tatbik edilen "soğuk savaşlar" yoluyla kanlarının emilmesi ile elde edildiğini göz ardı edebilir miyiz? Beşincileyin, Savaş kavramının yukarıda açıklanan iki ayrı veçhesi göz önüne alındığında, bugüne kadar demokratik ülkeler arasında gizli (soğuk) savaşların hep olduğunu ve olmaya devam ettiğini hangi göz görmezlik edebilir ve bunların sıcak

savaşa dönüşmeyeceğini kim taahhüt edebilir (yalnızca iki güncel örnek: ABD-AB savaşı ve ABD-Türkiye savaşı).

Sonuç olarak diyebiliriz ki: Savaş, haklı gerekçelere dayanmadıkça gayri meşrûdur ve ârizî bir hâldir; aslolan ise Barış'tır; ancak, bu, Kant'ın teklif ettiği gibi, içinde diğer savaşların gizli tohumlarını taşımayan bir ebedî barış olmalıdır. Ne var ki, “insan insanın kurdudur” diyen Latin atasözünün ve dahi “hâzır ol cenge eğer ister isen sulh ü salâh” diyen Türk atasözünün boşa söylenmemiş olduğunu da zinhar akıllardan çıkarmamak şartıyla.

Hâşiye: Aziz dostum Ahmet Turan Alkan'ın 2 Ağustos tarihinde neşretmiş olduğu “Buğu” başlıklı köşe yazısında, ismimi zikretmesine müteşekkirim; ancak, muhtevâsı hakkında takdîrkâr ifâdelerini lütfederek bahse mevzû ettiği 25 Temmuz 2003 tarihli “Milliyetçilik “İşte Öyle Bir Şey” mi?” başlıklı yazım hakkındaki yorumlarına dair bâzı hususların tavrî ve tashîhi gerekmektedir. Evvelen, mezkûr yazım, iddia edildiğinin aksine, Sayın Herkül Millas'ın “Milliyetçilik” başlıklı yazısına cevap olarak değil, açılan tartışma ortamı vesilesiyle kaleme alınmıştır. Sâniyen, bu yazımda, Sayın Alkan tarafından ileri sürüldüğü gibi — hem de musırrâne — bir milliyetçilik müdâfaası yapılmamış, Milliyetçilik hakkında olgusal bir tesbitte bulunulmaya çalışılmıştır. Sâlisen — “on yıllık” değil “kadîm” denmesini tercih edeceğim — dostumun Sayın Millas ile aramızda bir hakemlik yapmak durumunda kalması hâlinde (lüzumsuz bir teşebbüs olmakla berâber) “dostluk hukuku hâtrına tarafımı tutacağını” belirtmesini küçültücü bir ifâde olarak algıladığımdan kabûle şâyân addedemeyeceğimin bilinmesi gerekir. Râbian, bu cümlelerin hemen akabinde Sayın Millas'ın yanlış anlaşılma ihtimalinin belirtilmesi de paragrafın bütünlüğü göz önüne alındığında şahsıma atıfta bulunmakta ve ağır ve incitici bir eleştiriye dönüşmekte olduğu reddedilemez; ne var ki, mezkûr yazıdan çok daha ağır ve çetrefillilerini dahi anlayıp yorumlayabilecek birisi olduğumu herkesten ziyâde bilecek olduğundan şüphe duymadığım, dostluğundan gurur duyduğum ve öyle kalmak istediğim Sayın Alkan'ın bu sehvinin görmezlikten gelmeyi tercih ederim. — D.H.

Kısaltılmış Basılı Metin

“Abant Toplantıları”nın altıncısı, 11–13 Temmuz tarihleri arasında, geniş bir katılımcı ve bir o kadar da gözlemcinin iştirâk ettiği ve “Savaş ve Demokrasi” konusunun enine boyuna irdelendiği oturumlarla icrâ edildi. Toplantılarda ele alınan konuları çok kabaca şu şekildeki başlıklara indirgemek mümkündür: Savaş insanlık için ârîzî bir durumdur; aslolan Barış’tır; Ancak, savaş mutlak anlamda ne gayri meşrûdur ne de meşrû; hürriyet ve istiklâl gibi haklı gerekçelere dayanması ve barışçıl çözüm yollarının tıkanması halinde savaş kaçınılmaz ve meşrû olur;

Savaşların, Barış’ın çok yüceltildiği günümüzde dahi önlenememiş olması ciddî bir problemdir ve bunun bir yandan insan tabiatı ve diğer yandan modernite (Ulrich Beck’in terimleriyle “basit modernite”; sanâyi’ modernitesi) ve “refleksif modernite” (post-modernite) ile yakın bir bağlantısı vardır. Savaşların önlenmesi ve dünyanın daha güvenli bir hâle getirilebilmesi için, bütün milletlerin samimî işbirliği şarttır.

Savaş, Barış ve “Ebedî Barış”: Clausewitz, Hegel ve Kant

Asker–düşünür Clausewitz’e göre Savaş kendi başına bir anlamı olmayıp “politik bir eylem”dir [a.e., a.y., madde: 23] ve “politikanın başka araçlarla devamıdır” [a.e., a.y., madde: 24]; yâni, “bütün savaşlar birer politik eylemdir” [a.e., a.y., madde: 26]. Hegel ise, bilhassa konuyu ele aldığı *Hukuk Felsefesi*’nde [s. 321–340] Savaş’ın mutlak bir kötülük olarak algılanmaması gerektiğini ileri sürmekte ve Savaş’ı devletler arası münâsebetlerde kaçınılmaz olarak görmektedir. Ona göre, her bağımsız devlet, kendi ferdiyetçiliğini ve mutlak bağımsızlığını korumakla mükelleftir; bu, vazgeçilemez bir hak olduğu gibi bir vazîfedir de. Devletler arası münâsebetlerde Barış yoluyla çözülemeyen problemler ancak Savaş yolu ile çözülebilir; Savaş, en son ve en kesin çözüm şeklidir. Böylece Hegel, Savaş’a meşrûiyet ve pozitif bir ahlâkî değer tanımakta; onun bizâtihi kötü bir şey olduğu fikrini reddetmekte ve hattâ daha da ileri bir fikir serdederek Savaş’ın sâdece kötü olmayan değil iyi olan bir şey olduğunu da ileri sürmektedir. Hegel’in mutlak bağımsız ulus–devlet anlayışına zıt olarak bir devletler federasyonundan oluşan bir tür Dünya Devleti fikrini savunmakla “kozmpolitan” bir politik felsefeyi benimseyen Kant ise, “bir arada yaşayan insanlar arasındaki tabii hâlin bir barış hâli değil, her zaman îlân edilmiş olmasa bile her ân patlayabilecek gibi görünen bir harp hâli olduğunu” belirtirken [Ebedî Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme, II. Bölüm] Clausewitz ve Hegel’e yaklaşmış gibi görünse de bu cümlesinin hemen devâmında “böyle olunca bir barış hâlinin kurulması gerekir” diyerek tamâmiyle farklı bir yöne, milletler arasında sâdece Barış’ı ahlâken meşrûlaştıran bir yöne gitmektedir. Fakat, onun savunduğu Barış, bir milletler federasyonu ile gerçekleştirilecek olan ve adına “Ebedî Barış” dediği bir barıştır ki, o da ancak, “içinde gizlenmiş yeni bir harp vesilesi bulunmayan bir barıştır [a.e., I. Bölüm, s. 1].

İmdi şu soruyu soralım: Demokrasiler savaşı önler mi? Daha kapsayıcı şekliyle: Demokratik ülkeler savaşmaz mı? Bu konuda, Abant Toplantıları’na da hâkim olan ve gerçeği yansıtmayan ütöpik/romantik–idealist görüş, demokrasinin savaşa engel olduğu ve olacağı şeklindedir. Bu fikir gerçeğe aykırı; çünkü, ilkin, Demokrasi ile Barış

arasında zarûrî bir ilişki olduğu iddiasının felsefi/teorik temeli zayıftır. Kant'ın, anılan eserinde “harbin, husûsî bir sâike ihtiyâcı yoktur; kökleri bizzat insan tabiatına uzanmış gibidir” [Birinci Ek] dediğini unutmamalı; bu sâik ise, kısaca söylendikte, “kazanma ihtirâsı ve adâletsizlik”ten neş’et eden kesişmelerdir ve bütün çatışmalar ve savaşlar da bu kökten beslenir. Bu kök ise terbiye edilebilir; ama değiştirilemez. Demokrasi’ye gelince: O, en kapsayıcı tanımıyla belirli bir ülkenin halkının (demos) kendisini kendi irâdesi (krasos) ile yönetmesi demektir; bu tanım, farklı ülkelerin halkları arasındaki doğrudan bir ilişkiye göndermede bulunmakta değildir. Dolayısıyla, kısaca söylendikte, Demokrasi’nin, aralarında kesişmeler olan farklı “demoslar” arasındaki ihtilâfları mutlak sûrette halletmeye muktedir olduğu fikri bir fantezidir. İkincileyin, Savaş’ı sâdece “sıcak çatışma” anlamında kullansak dahi, Demokrasi’nin savaşı önlemediği tarihî tecrübe ile de sâbittir; demokratik ülkeler hem birbirleriyle ve hem de “diğerleri” ile savaşmışlardır ve savaşmaktadırlar. Meselâ “hür ve demokrat doğanların ülkesi” sayılan ABD’nin kuruluşu, demokrasi’nin ve parlamenterizm’in ana vatani kabûl edilen İngiltere ile vuku’ bulan uzun süreli sıcak savaşlar sonucunda gerçekleşmiştir. Buna binâen, üçüncüleyin, bilim felsefesi açısından, bir kere yanlışlanmış olan bir teorinin genel-geçerliliğinin iptâl olacağına dikkat edilmelidir; yâni bu iddia ilmî bir değer taşımakta da değildir. Dördüncüleyin, demokratik ülkeler “öteki”lere karşı hem sıcak ve hem de soğuk harpler yapmışlardır ve yapmaktadırlar; hem de katliamlar ve soykırımlar mertebesinde! Yalnızca demokrat Fransa’nın senelerce Cezair’deki işgal savaşlarını ve akıttığı kanları ve yine demokrat ABD’nin Amerika’nın asıl sâhiplerine karşı yüzyıldan fazla yürüttüğü soykırım savaşları ile el’ân Irak’ta yürüttüğü çirkin savaşı hâtırlamak dahi kâfidir. Ya savaşların en tiksinti vericisi olan “soğuk savaşlar?” Demokratik ülkelerin zenginlikleri ve servet terâkümünün, “öteki” ülkelere tatbik edilen “soğuk savaşlar” yoluyla kanlarının emilmesi ile elde edildiğini göz ardı edebilir miyiz? Beşincileyin, Savaş kavramının yukarıda açıklanan iki ayrı veçhesi göz önüne alındığında, bugüne kadar demokratik ülkeler arasında gizli (soğuk) savaşların hep olduğunu ve olmaya devam ettiğini hangi göz görmezlik edebilir ve bunların sıcak savaşa dönüşmeyeceğini kim taahhüt edebilir (yalnızca iki güncel örnek: ABD–AB savaşları ve ABD–Türkiye savaşı).

Sonuç olarak diyebiliriz ki: Savaş, haklı gerekçelere dayanmadıkça gayri meşrûdur ve ârizî bir hâldir; aslolan ise Barış’tır; ancak, bu, Kant’ın teklif ettiği gibi, içinde diğer savaşların gizli tohumlarını taşımayan bir ebedî barış olmalıdır. Ne var ki, “insan insanın kurdudur” diyen Latin atasözünün ve dahi “hâzır ol cenge eğer ister isen sulh ü salâh” diyen Türk atasözünün boşa söylenmemiş olduğunu da zinhar akıllardan çıkarmamak şartıyla.

Hâşiye: Aziz dostum Ahmet Turan Alkan’ın 2 Ağustos tarihinde neşretmiş olduğu “Buğu” başlıklı köşe yazısında, ismimi zikretmesine müteşekkîrim; ancak, muhtevâsı hakkında takdîrîkâr ifâdelerini lûtfederek bahse mevzû ettiği 25 Temmuz 2003 tarihli “Milliyetçilik ‘İşte Öyle Bir Şey’ mi?” başlıklı yazım hakkındaki yorumlarına dair bâzı hususların tavzîh ve tashîhi gerekmektedir. Evvelen, mezkûr yazım, iddia edildiğinin aksine, Sayın Herkül Millas’ın “Milliyetçilik” başlıklı yazısına cevap olarak değil, açılan tartışma ortamı vesilesiyle kaleme alınmıştır. Sâniyen, bu yazımda, Sayın Alkan tarafından ileri sürüldüğü gibi –hem de musırrâne– bir milliyetçilik müdâfaası

yapılmamış, Milliyetçilik hakkında olgusal bir tesbitte bulunulmaya çalışılmıştır. Sâlisen –”on yıllık” değil “kadîm” denmesini tercîh edeceğim– dostumun Sayın Millas ile aramızda bir hakemlik yapmak durumunda kalması hâlinde (lüzumsuz bir teşebbüs olmakla berâber) “dostluk hukuku hâtırına tarafımı tutacağını” belirtmesini küçültücü bir ifâde olarak algıladığımdan kabûle şâyân addedemeyeceğimin bilinmesi gerekir. Râbian, bu cümlelerin hemen akabinde Sayın Millas’ın yanlış anlaşılmış olduğunun belirtilmesi de paragrafın bütünlüğü göz önüne alındığında şahsıma atıfta bulunmakta ve ağır ve incitici bir eleştiriye dönüşmekte olduğu reddedilemez; ne var ki, mezkûr yazıdan çok daha ağır ve çetrefillilerini dahi anlayıp yorumlayabilecek birisi olduğumu herkesten ziyâde bilecek olduğundan şüphe duymadığım, dostluğundan gurur duyduğum ve öyle kalmak istediğim Sayın Alkan’ın bu sehvinin görmezlikten gelmeyi tercîh ederim. – D.H.

